

Vanhustentalo vai seniorikoti? Sananvalinnan vapaus ja vaikeus

Viime aikoina on keskusteltu paljon lähinnä sukupuolen moninaisuuteen liittyvistä käsitteistä ja termeistä. Ennestään on tuttua, että eri asioihin on eri aikoina asennoiduttu vaihtelevasti ja vähitellen kielikin on mukautunut muutoksiin. Etnisten ryhmien samoin kuin vaikkapa joidenkin sairauksien nimeäminen on nykyisin erilaista kuin 1900-luvulla.

Miten sitten pitäisi suhtautua toistuvasti esille nousevaan kysymykseen siitä, miten puhua iäkkäistä ihmisistä? Onko syytä turvautua – kaunisteleviksi nimettyihin – kiertoilmauksiin ja miksi? Ennen vuosituhaten vaihtumista niiden suosimista luonnehdittiin vanhuuden piilottamisena ”omituisten peitesanojen taakse”. Onko kertyneeseen ikään kytkeytyvien sanojen välttelyssä kyse siitä, että vanheneminen koetaan vähemmän miellyttäväksi, mihin vaikuttanee nyky-yhteisölle osittain tyypillinen nuoruuden ihannointi?

Saataisiinko tilanne paranemaan sillä, että iäkkäiden kutsuminen vanhuksiksi olisi ainoa ja hyväänä pidettävä vaihtoehto? Hiljattain lehdet ovat kertoneet Joe Bidenin, vanhuksen, ryhtymisestä presidenttiehdokkaaksi. Kunnioittaako sanavalinta ikää? Vai eläkö käsitys vanhuudesta ja viisaudesta ainoastaan sanonnoissa?

Olen jo aiemminkin sivunnut keski-ikä ohittaneiden nimeämisen vaikeutta (*Gerontologia* 2/2021), mutta nyt lähtökohtanani on kaksi sanakirjaa: miten ne esittelevät ikääntymiseen liittyviä ilmauksia? Eriarvoistavatko ne teksteissään vanhempia ihmisiä? Millaisia mielikuvia hakusanat synnyttävät?

Sanakirjoja on sekä ohjaavia että kuvailevia. Vanhoista sanakirjoista joillekuille on ehkä

tuttu *Nyky-suomen sanakirja*. Se on ilmestynyt jo vuosina 1951–1961, minkä jälkeen siitä on otettu muuttumattomia painoksia aina 2000-luvulle asti. Sen tarkoitus oli olla kuvaileva, mutta jonkin verran senkin on tulkittu määrävän, millaista on oikeanlainen kielenkäyttö.

Iäkäs on korkeassa iässä oleva. Seuraavat lauseet kertovat rajoituksista: *Iäkkyytensä* vuoksi hän ei lähtenyt matkalle. *Ikäihminen* ei enää ”nuorten lailla jaksu reuhtoa”. Kun *ikäntyy*, niin luontokin tasaantuu. *Ikäheikkouden* vuoksi ihminen on täyttä ymmärrystä vailla.

Adjektiivin *vanha* yhteydessä kiteytetään: Ei nouse *vanhan* jalka niin kuin nuoren. Mutta toisaalta: *vanha* ja viisas. Silti ihminen voi olla *vanhuuden* heikentämä. Paitsi heikkous siihen yhdistetään myös kaljupäisyys. On kuitenkin mahdollista nauttia *vanhuuden* lepoa. *Vanhus* sen sijaan hahmotetaan harmaapäiseksi, raihnaiseksi. Erikseen mainitaan vielä hänen rypynen ihonsa. Ja todetaan, että hänen kasvonsa ovat viime näkemästä paljon *vanhentuneet*. Sääli ettei *hän*-pronomini suomessa paljasta sukupuolta...

Tällä vuosituhatella yleiskielen normit kirjaa *Kielitoimiston sanakirja*. Toimittajat ovat asiantuntijoita, jotka mitä todennäköisimmin kaihtavat kielellistä syrjintää.

Iäkäs on korkeassa iässä oleva, vanha: Jo *iäkäs* mies. *Iäkkyyttään* voi olla huonokuntoinen. Myös *ikäihminen* on vanha, ja *ikäntyessä* vanhetaan. *Ikäheikkous* ei ole hakusanana.

Vanhaan kytketään positiivinen toteamus, joskin myönteisen tuleman edellytys on elämän varhemmissa vaiheissa: Minkä nuorena oppii, sen *vanhana* taitaa. *Vanhuus* määritel-

lään keski-ikää seuraavaksi ihmisen viimeiseksi ikäkaudeksi. Jälleen korostetaan iän mukanaan tuomaa tietämystä: Nuoruus ja hulluus, *vanhuus* ja viisaus. Toisaalta varoitellaan, ettei *vanhuus* tule yksin. *Vanhuksen* todetaan olevan harmaapäinen ja virkeä. Puhutaan 80-vuotiaasta *vanhuksesta* ja *vanhusten* päiväkodista. *Vanhentua* voi ennen aikojaan.

Entäpä sitten kiertoilmaukset? Niitä on lukuisia, mutta yksi suosituimmista lienee *seniori*. *Nykysuomen sanakirjassa* annetaan merkitys 'vanhempi', ja erityisesti sanaa käytetään erilaisten yhdistysten entisistä tai seniorijärjestöjen nykyisistä jäsenistä. *Kielitoimiston sanakirjassa* vanhemman tai ikäjäseneen merkityksen rinnalle on lisätty, että sanaa tarkoittaa myös *vanhusta*. Positiivisuutta tavoitellaan sanalla *ikinuori*, jollaista *Nykysuomen sanakirjassa* edustaa syys-tä tai toisesta kirjailija. *Ikinuoruus* puolestaan uhmaa vuosia. *Kielitoimiston sanakirjassa* säilyttään kylläkin *ikinuorena*, mutta *ikinuoruudesta* ei näy jälkeäkään.

Eri-ikäisten sanakirjojen välillä on havaittavissa eroja. *Nykysuomen sanakirjan* kaikkein eniten kielteisyyttä huokuvat esimerkit ovat kadonneet *Kielitoimiston sanakirjasta*. Poissa ovat ryppyiset vanhukset, joiden elämää ikä tuntuu rajoittavan monin tavoin. Selvästi on pyritty entistä neutraalimpiin kuvauksiin. Muutoksien avulla ehkäistyy ikäsyrtjintä.

Kun ajattelee sitä, miten itse on suhtautunut ikään elämän eri vaiheissa, on valmis myöntämään, että vanhuuden rajapyykki on siirtynyt useaan otteeseen. Omat tuskin kuusikymppiset isovanhempani olivat aikoinaan silmissäni vanhoja. Seurattuani useiden yli 90-vuotiaiden vireyttä ja aktiivisuutta olen – nyt myöhäisessä keski-ikässä – taas valmis siirtämään vanhuuden alkamispäivää tuonemmaksi, lähemmäs sataa vuotta?

Kuka sitten päättää, millaiset sanat sopivat ryhmien rakentamiseen? Valitettavasti osa väestöstä ei suhtaudu täysin asiallisesti esimerkiksi tasa-arvosanastoon, vaikka sukupuoleen, sukupuoli-identiteettiin ja sukupuolen ilmaisuun perustuvaa häirintää pidetään syrjintänä. Kaikilla ikäihmisillä ei kuitenkaan ole yleisönosastokirjoitusten perusteella mitään vaikkapa *vanhukseksi* kutsumista vastaan. Toisilla on. Kummankin joukon olisi voitava ilman kritiikkiä tai pilkkaa valita heille mieluisia ilmauksia. Päättää itse, haluaako mennä vanhustentansseihin vai senioribileisiin, vanhustentaloon vai seniorikotiin? Vai pitäisikö iän korostaminen jättää ylipäänsä syrjään: oltaisiin vain kaikki ihmisiksi keskenämme?

Pirkko Muikku-Werner

Kielenkäytön tutkija
Itä-Suomen yliopisto
pirkkomw@gmail.com